

PRIEKŠZĪMĪGS PĒTĪJUMS

Valdis Muktupāvels
Tautas mūzikas instrumenti Latvijā.
 Rīga: LU akadēmiskais apgāds, 2017. 319 lpp.

Latvijas tradicionālajā kultūrā ir maz tādu nozaru, kuru izcelsme, uzbūve, struktūra un funkcijas būtu aprakstītas tādā pakāpē, ka brīžam šķiet, nekas vairs nav piebilstams. Tagad ar V. Muktupāvela darbu to skaits būs par vienu vairāk. Katrā ziņā tas ir plašākais un izsmelšošākais līdz šim pieejamais pētījums par nosaukumā pieteikto tematu. Kā daudzi fundamentāli zinātniski darbi, tas pamatojas atbilstošās nozares agrākajā izpētē — sākot ar Augustu Bīlenšteinu, skarot paša autora promocijas darbu un beidzot ar viņa daudzajām publikācijām organoloģijā, taču agrākā pieredze šajā darbā pamatīgi apaugļota ar jaunām valodniecības, folkloristikas, etnogrāfijas un vēstures materiālu iestrādēm, kā arī paša autora etnomūziķa praksē gūtajām atziņām.

Imponē ne tikai apkopotā un izanalizētā materiāla plašums, bet it īpaši zinātniski precīzā un uzskatāmā sistematizācija. Pētījumam divas galvenās sadaļas. Pirmajā aplūkoti Latvijas mūzikas instrumentu apraksti no

13. gs. līdz mūsu dienām — senās ikonogrāfiskās liecības, vārdnīcas, vēlākie etnogrāfiskie pētījumi un visai iedziļināti arī valodnieku darbi, jo instrumentu terminoloģijas problemātika ir viens no autora izpētes svarīgiem laukiem.

Otrā sadaļa ir tautas instrumentu sistemātisks apskats, kur katram no tiem piemēroti seši izpētes aspekti: terminoloģija; uzbūve un izgatavošana; spēles tehnika un muzikālās iespējas; repertuārs; lietošanas nolūks; vēsture un izplatība. Šī plašā sadaļa, kurā katrs no 83 instrumentiem parādās, īsi sakot, savā pagātnē, tagadnē un reizēm pat nākotnē, ir V. Muktupāvela darba pats kodols. Tam izvēlēdamies visai respektējamu, Eiropas organoloģijas praksē vairākkārt sekmīgi aprobētu skatījuma metodoloģiju, autors ir sasniedzis reti sastopamu informācijas apjoma un pārskatāmības vienību, kā arī lielu skaidrību un kodolīgumu, kas izpaužas kā vienkāršība šī jēdziena īpašā, vislabākajā nozīmē. Tas pats sakāms par grāmatas valodu, kam piemīt ne

tik bieži sastopama lietišķība un, gribētos teikt, pat zināms patīkams priekšmetiskums. Šo informācijas un izteiksmes priekšmetiskumu vairo visai pārdomātā, dažkārt pat valodiski jaunradītā terminoloģija un pētījumam pievienotie skaitā pieci rādītāji, kā arī bagātīgais un tehniski izcilais attēlu piedāvājums (instrumentu fotogrāfs, izņemot vēsturiskos attēlus, ir Aleksandrs Okonovs). V. Muktupāvela darbs būtībā ir līdzvērtīgs paplašinātai tautas instrumentu enciklopēdijai. Grāmatu grezno oriģinālais dizains un makets (māksliniece Arta Ozola-Jaunarāja).

Teikto apkopojot, šinī gadījumā ir vietā viens raksturojošs vārds — perfekcija. Un tomēr darbs gluži neatstāj lasītāju intelektuālā apmierā, bet urda ar kādu diskutējamu jautājumu. Runa ir par veidu, kā autors darba ievadā norobežo pētījuma objektu, rakstīdams: "Tradicionālās kultūras pētījumus latviešu valodā mēdz attiecināt gan uz etnosu (latvieši), tā norobežojoties no citiem attiecīgajā teritorijā dzīvojošiem etnosiem, gan uz teritoriju (Latvija), tā līdzās pamatētnosam iekļaujot arī citus. Etniska noteikums ir pamatota darbs, kuru objekts — dziesmas, pasakas u.c. — ir saistīts ar valodu, tomēr ar valodu tieši nesaistītu parādību, tostarp mūzikas instrumentu, pētniecībā produktīvāks ir teritoriāls apzināmā lauka norobežojums." Tālākā tekstā autors gan liek saprast, ka teritoriāls kritērijs nosaka pētniecības lauku konkrēti šajā darbā, tomēr no citētajiem teikumiem izriet, ka vispārējā nostādnē autors tautas mūzikas instrumentu pētīšanu neattiecina arī uz etnosu.

Etnosa un teritorijas savstarpēji izslēdzošā nošķiršana šajā darbā gan nav traucējoša, bet ir jautājums, vai tā jebkurā gadījumā auglīga mūsu dienu plašo migrāciju laikmetā, kad vienā un tai pašā teritorijā veidojas ievē-

rojamas imigrējuša sociuma, arī noteikta etnosa salas, līdzī atnesot arī savu tradicionālo kultūru, tos kait tautas mūzikas instrumentus. Vai tautas mūzikas instrumentus, kas figurē trīs miljonu lielajā turku kopienā Vācijā, attiecināsim tikai uz Vācijas instrumentiem teritoriāli un ne uz turku etnosu? Tautas instrumenti pieder pie tradicionālās kultūras, taču kultūru veido nevis teritorija, bet ļaužu kopums, lielākoties etnoss. To, protams, var veidot vairāki etnosi vienā teritorijā, un viens instruments var būt tradicionāls vairākos etnosos. Tāpēc teritorijas ar etnosiem dažādi krustojas, un, liekas, nav derīgi vienmēr kādu no tiem (etnosu vai teritoriju) nošķirt no izpētes redzesloka. Citiem vārdiem, tradicionālā kultūra ir ne tikai teritoriāls jēdziens.

Šī piezīme būtiski nemazina nedz V. Muktupāvela darba fundamentālo nozīmi mūzikas instrumentu tematikā un latviešu tradicionālajā kultūrā kopumā, nedz arī autora īpašo vietu mūsu etnomuzikologu vidū. Proti, tradicionālās kultūras izaudzināts mūziķis mūsdienās ir retums. Vēl retāk sastopams šāda mūziķa apvienojums ar zinātnieku. Tomēr Valdis Muktupāvels tāds ir — doktors un profesors, bet joprojām multiinstrumentālists folkloras saietos un nešķirams no tās mūzikas, kas patriarhālajā sabiedrībā bija gandrīz neatdalāma no darba, ieražām un pašas dzīves prakses. Liekas, tāpēc viņa plašās sistematizētās zināšanas nekad neceļ kāpnes intelektuālu abstrakciju debesīs, bet labi jūtas tepat uz dažādu etnosu apdzīvotas zemes. Un iekšējas debates starp mākslinieku un zinātnieku, pēc visa spriežot, Valda Muktupāvela gadījumā nāk par labu gan vienam, gan otram.

2017. gada augustā

Arnolds Klotiņš